KAN VI VERNE ET TELEFONNUMMER?

Om å velge framtidas kulturarv

John Aage Gjestrum

Jeg har ikke sett på meg sjøl som gammel, men må kanskje snart skifte mening. I mine aller første leveår på 1950-tallet bodde vi i huset til ei tante av min far. Der hadde vi telefon, og telefonnummeret var lett å huske, tro det eller ei – det var telefonnummer 1. Det må da være så spesielt at vi må kunne snakke om verneverdi?

I Vestre Toten fikk vi telefon i 1889, direkte knyttet til Christiania Telefonselskab. Den første bygningen spesielt bygget for telefonselskapet var ferdig i 1890, tvers over veien for lensmannen. En av de første abonnementene var på garden Øfstås i Kjørkjebygda. Der holdt kommunelegen, kommunekassereren og poståpneren til.

På midten av 1970-tallet gjorde jeg intervjuer på lydband med flere av de eldste innbyggerne i bygda. Ei nesten 100 år gammel kvinne som hadde vokst opp litt lenger vest i bygda, fortalte fra 1890-åra at de hver dag kikket over på den andre sida av dalen for å se værmeldingen. Emil Pedersen, poståpneren på Øfstås, hadde ei høg stang på garden der han heiste opp en firkant eller en trekant, eller begge figurene – alt ettersom hvordan været skulle bli. Øfstås ligger høyt i bygda så svært mange kunne se dit.

Jeg syntes dette hørte merkelig ut, og dro til Øfstås-gardene for å spørre om noen der

kunne fortelle mer om værvarslingen. Jo, på et stabbur hadde en nabo tatt vare på firkanten – trekanten var borte.

Det skulle gå noen år før jeg fikk satt sammen bitene i dette til en helhet. Systemet med trekanten og firkanten var faktisk et system bl.a. jernbanen brukte. Hver dag fra og med 1884 gikk det ut værvarsel fra hovedstaden til oppslag på stasjonene på Østlandet, og enkelte tog hadde systemet med firkant og trekant bak på siste vogn, slik at de som bodde etter linja ved å se på toget kunne se værvarslet. Firkanten alene betød tørt vær, trekant over firkant varslet om utrygt vær, firkant alene meldte om at det ble regn og firkant over trekant betød oppklarende vær.

Ettersom det ikke kom noe tog på Toten før i 1902, var det nok med telefonens hjelp Emil Pedersen skaffet sitt værvarsel, som han så formidlet videre til alle de andre i bygda. Emil pensjonerte seg som poståpner, og sikkert også som værvarslar da jernbanen kom i

72 1902. Postkontoret ble flyttet til stasjonen, i bunnen av dalen. Emil solgte også garden, men holdt av noen dekar der han bygde sin pensjonistvilla, Kytdalen, der han i 30 år framover pleide hagen og sine lokallistoriske skrivelser.

På slutten av 1900-tallet er det *jeg* som bor i Kytdalen. Telefonlinjene fra 1890 er byttet ut med nye. Og med samme sans for mulighetene i tekniske innovasjoner koblet jeg for noen år tilbake mitt modem og datamaskin opp til Oslo-nett, der Emil for mer enn 100 år siden koblet sitt telefonapparat til Christiania Telefonselskab. Mens Emil kunne varsle de andre bøndene i bygda om det var sikkert tørkevær i sikte for høyet, kan jeg fra samme sted arbeide på Umeå Universitetets dataanlegg i Nord-Sverige. Og resultatene kan så nås over hele verden av alle med en datamaskin tilkoblet internett.

MULIG KULTURARV?

Historien jeg har fortalt fra mitt nærmiljø er ikke særlig spesiell, annet enn for meg – ettersom jeg har levd i en del av den, og fått overlevert noe av det som skjedde før mi tid. Samtidig er det klart at det fra denne hundreårige historien finnes objekter, bygninger og anlegg som kan bli del av en definert kulturarv.

Å bevare et telefonnummer som kulturarv er neppe mulig – dessuten er vel telefonnummer 1 mer en kuriositet for meg enn noe av egentlig betydning for andre?

Firkanten i Emil Pedersens værmeldingsystem – ei kube på ca. 60 x 60 x 60 cm med grått lærret strukket på et treskjellett – sørget jeg for ble museumsgjenstand på Toten økomuseum. Likeens lydbåndet med fortellingen om dette. Telefonselskapets nybygg fra 1890

kjører jeg forbi på vei til kontoret hver dag. Bygningen og et lite uthus er stort sett eksteriormessig uendret, men brukes nå som bolig og så vidt jeg vet er ikke huset vernet ved spesielle tiltak.

Min internett-oppkobling til Oslonett er ihvertfall ikke vernet – faktisk tilhører også det historien, ettersom Schibsted-nett tok over, og etter det igjen Telenor online. Modemet, datamaskinen, de første internett-sidene som ble lagt ut, www-leseren Mosaic og e-post-programmet Eudora finnes imidlertid enda, og kan bevares for framtida.

PROFESJONELL OG IKKE-PROFESJONELL KULTURARVSETBLERING

Konstruksjonen av kulturarv er en kontinuerlig prosess, der både profesjonelle og ikke-profesjonelle aktører deltar. En forutsetning for at noe kan bli kulturarv synes å være en type intersubjektiv og samfunnsrelatert overenskommelse om at bestemte objekter representerer verdier som er så viktige at objektene derfor må bevares for all framtid.

De intersubjektive overenskomstene etableres i helt ulike sosiale kontekster, der de profesjonelle antikvarer, konservatorer og museumsfolk utgjør én slik kontekst. Gapet mellom den profesjonelt definerte og forståtte kulturarven og den ikke-profesjonelle er svært ofte stort, og kan forstås som en motsetning mellom en profesjonell, disiplinert, oppsplittet og kognitivt verdsatt kulturarv på den ene sida, og kulturarv for den ikke-profesjonelle med en emotiv og nærmest eksistensiell dimensjon på den andre sida.

De profesjonelle aktørene synes alltid å ha ønsket seg kontroll over feltet, og har «fantasert» om mulighetene for å etablere gyldige kriterier for hva som er verneverdig og hva

som ikke er det. I dag kan det være grunn til å stille spørsmålsteget ved om det er mulig å etablere slike kriterier.

Det blir i dag konstituert kulturarv innenfor langt flere sosiale kontekster enn tidligere. Vi ser imidlertid ofte at det er mer allmenne trivselsverdier og en nostalgisk lengsel tilbake til «gode gamle dager» som er drivkraften.

MUSEALISERING ELLER MUSEFISERING?

Kulturarvs- og museumsområdet er et av vår tids store vekstområder. Oppfatningen av ei virkelig eller innbilt fortid synes å være et karakteristisk kulturtrekk i hele den vestlige verden. Samtidig med at statlige myndigheter i Norge hadde slått fast at en ikke ønsket etablering av nye museer, fikk vi i de første åra på 1990-tallet et nytt museum i Norge hver 72. time. Nå er farten blitt mer moderat med «bare» 6 nye museer i måneden. Likevel er tallet på museer nesten blitt fordoblet på mindre enn 10 år.

Musealisering – det å tilkjenne et objekt en verdi og rett til «evig liv» er kanskje det nærmeste mennesket kommer drømmen om udødelighet. Musealiseringen innebærer også en tillegging av helt nytt meningsinnhold i tingene/objektet. Det forteller nå like mye om måten det blir brukt på i et sosialt/kulturelt spill i nåtida, som om den fortida det representerer. Dette «spillet» med bruk av objekter fra fortida er også et maktspill. Noen behersker spillereglene og har de riktige midlene til å drive et slikt spill (dvs. har og opprettholder en bestemt type makt), og noen gjør det ikke (dvs. har ikke slik makt).

Den franske filosof og sosiolog Jean Baudrillard snakker ikke om musealisering, men

om *musefisering*. Det er imidlertid samme fenomen han tar opp. For Baudrillard er den såkalte musealisering-prosessen besatt med noe entydig negativt. Han ser i musefisering et fonetisk slektskap med infisering, for å assosiere med en sjukdoms utbredelse. Sammenfatter en Baudrillards musefiseringsbilde, blir det slik:

– Musefisering betyr, å sette noe i en tilstand der det ikke mer kan forandres og der det ikke kan dø. (Holdbarhet – bevegelseshemming – forstening i levende tilstand og innelukkethet).

– Musefisering betyr udødeliggjøring og «historiske vitnesbyrd». Forgjengelighet må tydelig kunne bli gjemt. Et materielt og ideelt tanke- og funksjonstap.

– Musefisering er en voldtekt: I arkeologiens utgravings-tilfelle blir eksplisitt voldsomheten til musefiseringen uttalt: Subjektet (vitenskapen) utrydder sitt objekt.

– Musefisering betyr at noe som tas ut av konteksten og bringes i en ny sammenheng og derved bestemt forandrer realitetsgraden til et objekt.

– Musefisering er en kunstig handling, der ting, mennesker, skikker blir satt i en kunstig tilstand. Bare skinnen av den gamle virkeligheten eksisterer fortsatt (Sturm 1990).

Betydningen av Baudrillards refleksjon om musefisering ligger i at han gjør oppmerksom på de flytende overgangene mellom musefisering og nykonstruksjon, – i en gradvis mer uoversiktlig simulert virkelighet. Baudrillard peker på at en dag er originalens historiske vitneutsagn blitt glemt, og skillet mellom simulakrum og virkelighet er virkelig borte.

Baudrillard er skeptisk overfor musefiseringshandlingen. Når det fra vitenskap og sivilisasjon blir innsatt midler for å redde den egne virkeligheten, fører det til akkurat det motsatte. Økningen i musefiseringstendensten kan derfor sees som et bevis på økende virkelighetsfjernet.

74 EPILOG

Det er vanlig å si at hva som blir bevart og hva som blir kastet eller ødelagt nærmest er helt tilfeldig. Men er dette rett? Er det ikke heller slik at helt bestemte aktører i helt bestemte sosiale/kulturelle situasjoner foretar handlinger som er avgjørende og representerer konstituering av kulturarv og musealisering? Ofte sier vi at når en hel rekke ting/objekter i en periode ikke er bevart, så er det umistelige tap. Men er det sikkert? Er det mulig for oss idag på et objektivt faglig grunnlag å sortere ut den kulturarv som våre etterkommere om 75 år vil se som de mest verdifulle kulturminner og museumsobjekter?

Studier av kulturvern- og museumshistorie i et lengre tidsperspektiv bakover viser at den mer generelle oppfatningen i fagmiljøene av hva som er verneverdig og hva som ikke er det, er grunnleggende endret ca. hvert 20. år.

For vel 20 år siden var jeg ut fra min museumsfaglige vurdering sikker på at Emil Pedersens gamle værmeldingsfirkant var bevaringsverdig. Men da hadde folkene på nabogarden allerede tatt vare på denne spesielle gjenstanden i 75 år. Kanskje er det også det som skjer med min første internett-oppkobling? At jeg ut fra en følelse av at dette representerte noe spesielt for meg unnlater å kaste mitt gamle Mosaic-program, den gamle datamaskinen og kanskje de første sidene jeg la ut på internett. Så vil det for meg være en del av min subjektive hukommelse, sammen med mitt kuriøse telefonnummer 1 og mange andre minner som samler seg gjennom et liv. På et tidspunkt oppstår kanskje en situasjon da det blir viktig for noen å sette søkelyset på hva som skjedde de første åra på 1990-tallet da verden plutselig ble bundet sammen på en helt ny måte.

Jeg vil derfor formulere følgende tese: Det er i samspillet over tid mellom det subjektive og det intersubjektive at kulturarven utkrystalliseres, – ikke i mulig definerbare objektive egenskaper ved objektene/gjenstandene.

Kanskje det til og med for meg om 20–30 år vil være mulig å finne likesinnede og danne en forening av folk med telefonnummer fra før automatiseringen. På et tidspunkt bør det både bli sjeldent nok og kanskje gi de rette nostalgiske vibrasjoner vi då kan føle at vi trenger?

NOTER

- Texten publicerades ursprungligen i tidskriften "Fortidsvern", 1997/4.
- Jean Baudrillards bok heter *Agonie des Realen*. (1978) og omtalen her er hentet fra Eva Sturm: *Museifizierung und Realitätsverlust*, i Zacharias, W. (1990): *Zeitphänomen Musealisierung*. Essen, s. 99–113.